

Prof. Dr. Orosz István
Mád, 1935 – Budapest, 2024

A Debreceni Szemle kuratóriumának korábbi elnöke

Nem született értelmiségi családba, és köldökzsinórját sem a Basahalmán belül vágták el. Saját erejéből, tehetségéből, kitartásából emelkedhetett kiváló tudóssá, és részben ugyanezen tulajdonságok, részben a körülmények szerencsés összjátéka folytán maradhatott tartalmas élete négyötödében városunk lakója, polgára, sőt díszpolgára.

Zemplénből, a Hegyaljáról indult, szerény családi körülmények közül. Édesapja kis szőlőjének jövedelmét pincemesteri állással egészítette ki, ami gyermekkorától elkötelezetté tette a mezőgazdaság iránt. Életpályája hosszú

(mondhatnánk több) történelmi korszakot ívelt át, a tehetséget segítő, vagy éppen arra veszélyeket rejtő fordulatokkal. Tanulhatott, érettségét Miskolcon, magyar-történelem szakos tanári diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett. Hamar felhívta magára a történelem szak ikonikus professzorának, Szabó Istvánnak a figyelmét, aki az agrártörténet felé fordította. De a kísértések, veszélyhelyzetek is hamar jelentkeztek. Magukhoz akarták édesgetni a felszínesebb forráskutatást és a politikának is jobban tetsző szakmai érvényesülést kínáló legújabb kori témákkal foglalkozó fiatal oktató társak is, munkásmozgalmi, a szocializmus eredményességét bizonyító témák kutatásával. Diplomája megszerzését követően (rövid kitérőt leszámítva) az egyetemre került, de amikor professzora nyugdíjba ment, a Történelmi Intézet új vezetője azzal példálódzott, hogy ilyenkor az asszisztenciát is szélnek szokták eresztetni. Szerencsére erre nem kerülhetett sor, de a vérbeli magyar történésznek a magyar történelmi tanszékeken nem jutott hely, debreceni egyetemi munkahelyén mindvégig középkor- és korai újkor egyetememes történetet oktatott. Talán ebben is szerencséje lehetett, hiszen oktató tevékenysége első éveiben rázta meg az addigi (vulgár-) marxista történetírást Tőkei Ferenc ázsiai termelési módról szóló munkája, amelyet kezdettől fogva beépített egyetemi előadásaiba. De maga az egyetememes történelmi látásmód, az eltávolodás a korban olyannyira elharapózott egyoldalú hungarocentrikus szemlélettől, egész tudományos munkáját végigkísérte.

Fokozatosan haladt előre mind a tudományos pályán, mind az egyetemi ranglétrán. Kutatási területét fokozatosan terjesztette ki a szűkebb táj, a Hegyalja szőlőművelésének problémáiról a választott lakóhely, Debrecen, Hajdú-Bihar megye, az Alföld agrártörténelmi kérdései felé, hogy végül a korai újkor (a 19. századot is beleértve) országosan elismert szakértőjévé váljon. 1976-ban kandidátusi, 1998-ban tudományok doktora fokozatot szerzett, 2004-ben a Tudományos Akadémia levelező, 2013-ban rendes tagjává választották. Számos tudományos szervezetben töltött be vezető pozíciót, a legbüszkébb a Magyar Történelmi Társulatban betöltött elnöki tisztségére volt, hiszen abban többek között olyan kiváló elődököt követhetett, mint Horváth Mihály vagy Hóman Bálint. Professzori kinevezést 1986-ban kapott, egyetemi pályáján volt tanszékvezető, a Történelmi Intézet igazgatója, a Bölcsészettudományi Kar dékánja, a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektorhelyettese. 1990-et követően politikai-közéleti szereplést is vállalt, előbb a városi önkormányzat közgyűlésében lett képviselő, majd egy cikluson át egyéni mandátummal országgyűlési képviselő, 1994-96 között az országgyűlésben az oktatási bizottság elnöke. Ez a pálya betegsége miatt nem folytatódott, de a tudománnyal nem szakított.

Az 1993-ban „Új Folyamával” újra indult *Debreceni Szemlé*nek kezdettől fogva szerzője volt. Első közleményeit részben egyetememes történelmi, részben a régióhoz kapcsolódó témákból írta (A koraközépkori keresztény kultúra, 1993/1. szám, A hagyományos elemek továbbélése Debrecen gazdaságában és társadal-

mában a 19. század második felében, 1995/1. szám), később azonban – ha ritkábban is – más, a kultúra, a nemzettudat, az oktatás területének kérdéseire is hozzászólt. Az ő tanulmányával indult a *Szemle* egyik legkelendőbb darabja, amely a Magyarországi Szent Erzsébetnek szentelt blokkot tartalmazta (2008/2.), majd 2015-ben a katolikus emlékvé blokkját bevezető interjú Bosák Nándor római katolikus megyéspüspökkel (2015/3.). Utóbbi már a Debreceni *Szemle* Alapítvány Kuratóriumának (amely egyúttal Szerkesztőbizottságként is funkcionált) vezetőjeként készítette, hiszen annak 2012-től – Berényi Dénes kuratóriumi elnök halálát követően – elnöke lett. Feladatát nehéz körülmények között kellett ellátnia. Az országot sújtó gazdasági nehézségek következtében akadoztak, sőt több évig szüneteltek azok az anyagi források, amelyek a folyóirat megjelenését lehetővé tették. A folyóiratszámok terjedelme csökkent, összevonások történtek. 2013-ban (a 2. és 3. szám összevonásával) csak három szám jelent meg, 2014-ben pedig papír alapon csak egy válogatás a legfontosabbnak ítélt közleményekből, a többiekhez csak online felületen lehetett hozzáférni. Orosz professzornak a 2013/4. számban az olvasókhöz szóló nyílt levéllel kellett a keserű tényeket magyaráznia. Közbenjárása, a *Szemle* hagyományaira való hivatkozásai azonban végül megmentették a folyóiratot, amely hamarosan újra a régi terjedelemben és fényében jelenhetett meg. 2015-ben újra négy szám jelent meg, hogy a továbbiakban ez a szám többé ne csökkenjen.

Kuratóriumi elnöksége érzékelhető koncepciót adott a folyóiratnak, amit a távozását bejelentő 2018/3. számban foglalt össze (Életben tartott örökség): „Következtesen törekedtünk rá, hogy folyóiratunk tájékoztasson a város és a tájegység legfontosabb történéseiről, a kulturális élet meghatározó eseményeiről, de a különböző tudományágak legújabb eredményeiről is.” „Meg kell állapítanunk, hogy a városról és régióról szóló cikkek többségben vannak az országos jellegűekkel szemben. Ez távolról sem hiba, hiszen a lokális jellegű írásoknak a *Debreceni Szemlé*hez hasonló periodikáknak kell helyt adni.” A *Szemle* ki is használta ennek lehetőségét, mint az emlékeztetést az oktatás évszázaddal korábbi megindulására a debreceni egyetem egyes karain és szakjain, vagy az 1715. évi eseményekre, amikor a város ismét befogadta a katolikusokat, vagy az 1956. évi forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára, amikor tanulmányok sora vizsgálta a határon túli magyarság magatartását, együtt érző mozgalmait és a megtorlásnak olykor az anyaországinál is súlyosabb formáit és persze a megemlékezést sok más, országosan, de akár csak helyileg fontosnak vélt eseményre, tudósra, művészre. Orosz professzor kezdeményezésének volt köszönhető a város lakossága által követett három leggyakoribb felekezet helyi vezetőinek – Fekete Károly református, Bosák Nándor római katolikus püspököknek és Kocsis Fülöp görög katolikus metropolitának – a megszólaltatása is.

Életkora és újabb egészségügyi problémái következtében nem vállalta sokáig a kuratóriumi elnökséget. 2018-ban lemondott, élete utolsó éveiben Budapest-

re költözve kapcsolata is lazult a várossal és a *Szemlével*. Nevezzük morbid előjelnek, hogy utolsó közleménye (2022/1. szám) az elhunyt professzortársról, Ujváry Zoltánról írt megemlékezés volt?

Orosz Istvánra, a tanárra, a több mint félévszázados egyetemi pályáján óráit látogató több ezer hallgató, majd azok tanítványai emlékezhetnek. Tudós tevékenységét publikációi, könyvei őrzik, amíg csak a Gutenberg galaxis, az olvasnivaló nyomtatott formája fennmarad. Ennek részét képezi a *Debreceni Szemle* is, amelynek működésében, egy nehéz időszak anyagi és szellemi átvészelésében Orosz Istvánnak is nélkülözhetetlen és így feledhetetlen szerep jutott.

ifj. Barta János

történész, professzor emeritus, Debreceni Egyetem,
BTK Egyetemes Történeti Tanszék

<https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2024/32/1/3-6>